

Наша СЛОВА

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!

ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года

№ 48 (1459) 27 ЛІСТАПАДА 2019 г.

22 лістапада - перапахаванне паўстанцаў 1863 года ў Вільні

Годны фінал 150-гадовай трагедыі Як у Вільні развіталіся з Каліноўскім і яго паплечнікамі

Развітанне з Кастусём Каліноўскім і яшчэ 19 паўстанцамі, арганізаванае ўладамі Літвы і Войска Польскага вынеслі два дзясяткі невялікіх драўляных трунаў з унутранага двара Палаца валадароў Вялікага Княства Літоўскага.

У 8.30 салдаты ротаў ганаровай варты Арміі Літвы і Войска Польскага вынеслі два дзясяткі невялікіх драўляных трунаў з унутранага двара Палаца валадароў Вялікага Княства Літоўскага.

Дзве першыя труны накрытыя чырвоным штандарам з паўстанцкім гербам - літоўскай "Пагоняй", польскім арлом і нябесным заступнікам арханёлам Міхаілам. У іх тое, што засталася ад камандзіраў - Кастуся Каліноўскага і Зыгмунта Серакоўскага.

Парэшткі ўсіх удзельнікаў народнага паўстання супраць расейскага царызму даставілі ў Кафедральны сабор-базіліку Святых Станіслава і Уладзіслава.

На плошчы тым часам сабраліся сотні ахвотных стаць сведкамі гістарычнай падзеі. Найбольш, як выглядала, было беларусаў, якіх лёгка было пазнаць па бел-чырвона-белых сцягах, партрэтах Каліноўскага і самаробных плакатах з ягонымі цытатамі.

З прыбыццём на вакзал кожнага новага цягніка ці аўтобуса людзей прыбывала, і ўрэшце беларусы, на вока, склалі 2/3 ад усіх прысутных.

Некаторыя прызнаваліся, што ніводнага разу не былі ў Менску, але не маглі прапусціць такую падзею ў гістарычнай сталіцы. Арганізавана дабраліся выкладчыкі і навучэнцы Беларускага гуманітарнага ліцэя - адразу паўсотні чалавек.

Да неаб'якавых людзей далучыліся палітыкі, грамадскія і культурныя дзеячы: Станіслаў Шушкевіч, персанальна запрошаны як першы кіраўнік незалежнай Беларусі, а таксама Мікола Статкевіч, Алесь Бяляцкі, Лявон Баршчэўскі, Павел Севярынец, Аляксей Янукевіч, Рыгор Кастусёў, Алена Анісім, Аляксей Марачкін, Геннадзь Драздоў, Уладзімір Някляеў, Юсіф Сярэдзіч, Павел Жук,

Генік Лойка, Зміцер Дашкевіч, Павел Белавус, Эдуард Пальчыс ды многія іншыя.

Адмыслова прыехалі ў Вільню кіраўнікі Рады Беларускай Народнай Рэспублікі на чале з Івонкай Сурвілай.

На развітанне ў саборы адвялі дзве гадзіны. Пасля прыбыцця афіцыйных асобаў і кіраўнікоў замежных дэлегацый доступ у храм часова прыпынілі. Але за тым, што адбываецца ўнутры, можна было назіраць на вялікіх экранах.

Літва і Польшча былі прадстаўлены на найвышэйшым узроўні - прэзідэнтамі Гітанасам Наўседам і Анджэем Дудам. У ганаровым шэрагу і былыя літоўскія кіраўнікі - Вітаўтас Ландсбергіс, Валдас Адамкус, Даля Грыбаўскайце. Беларусь, Украіна і Латвія абмежаваліся чыноўнікамі менш высокага рангу.
(Працяг на ст. 2.)

Што віцэ-прэм'ер Беларусі сказаў пра Каліноўскага і паўстанцаў у Вільні

Асоба Каліноўскага назаўжды ўпісана ў гісторыю Беларусі, але не варта выкарыстоўваць яе ў палітычных мэтах, заявіў віцэ-прэм'ер Беларусі Ігар Петрышэнка ў сваім выступе па-беларуску пасля імшы ў віленскім Кафедральным саборы з нагоды перапахавання паўстанцаў 1863-64 гадоў. Ён назваў цырымонію "сапраўды гістарычным момантам, аднолькава важным для беларускага, літоўскага, польскага, украінскага і латышскага народаў".

"Падзеі 1863-64 гадоў, якія закранулі тэрыторыі адразу некалькіх дзяржаваў Усходняй Еўропы, адбываліся і на нашых землях. Большасць асобаў, якім мы сёння аддаём даніну памяці, з'яўляюцца сынамі беларускай зямлі, звязанымі з ёй агульным лёсам. Для беларусаў гэта не толькі ўспамін мінулага, але і што нават больш важна, магчымасць аддаць належную пашану нашым продкам, спачыўшым у гэтай зямлі", - сказаў Петрышэнка.

Прадстаўнік афіцыйнага Менска адзначыў, што дзейнасць Кастуся Каліноўскага "звязана з перарастаннем беларускага нацыянальна-культурнага руху ў барацьбу за беларускую дзяржаўнасць у форме народаўладдзя".

"Ужо ў той час дэкларавалася ідэя аб палітычнай суб'ектнасці Беларусі ў адносінах з краінамі-суседзямі. Знакава, што паролем паўстанцаў Кастуся Каліноўскага з'яўляліся словы "Каго любіш? - Люблю Беларусь". Запаветы змагароў не страцілі актуальнасці і знайшлі працяг у галоўным дэвізе нашай краіны "За моцную і квітнеючую Беларусь", у нашай працы па стварэнні дзяржавы для народа", - сказаў Ігар Петрышэнка.

Ён адзначыў, што асоба Каліноўскага назаўжды ўпісана ў гісторыю Беларусі, як і падзеі паўстання XIX стагоддзя.

"Памяць аб ім увекавечана ў нашай краіне: у Свіслачы, дзе ён вучыўся, у творах беларускіх пісьменнікаў, мастакоў, скульптараў, у назвах вуліц беларускіх гарадоў, школаў, а таксама ў мастацкіх стужках, паштовых марках і нават у партызанскай брыгадзе, якая вызваляла беларускі край падчас нацысцкага наішэсця".

Паводле Петрышэнкі, калі літоўскія навукоўцы яшчэ ў 2017 годзе выказалі здагадку пра тое, што знойдзеныя парэшткі могуць належыць удзельнікам паўстання, Беларусь уключылася ў працэс іх ідэнтыфікацыі "на дыпламатычнай, навуковай, гістарычнай і следчай лініях".

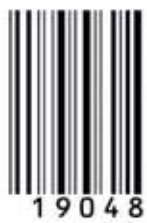
"Беларусь і Літва абмяняліся адмысловымі візітамі працоўных і экспертных групаў. Беларуская мова прысутнічае ў афармленні мемарыяла, дзе будуць пакоіцца паўстанцы. Мы ўдзячныя літоўскаму боку за праведзеную працу і плённую супрацу. І, безумоўна, за магчымасць усім разам быць тут у Вільні дзеля ўшанавання нашых землякоў".

Намеснік прэм'ер-міністра Беларусі выказаў перакананне, што капіла на могільках Росы "стане тым месцам, куды будуць прыходзіць беларусы, літоўцы, палякі, латышы і ўкраінцы, каб аддаць даніну памяці сваім землякам".

Ён дадаў, што "для кожнай краіны ёсць свой вообраз Кастуся Каліноўскага, але ён не павінен стаць той гістарычнай постацю, якая выкарыстоўваецца ў палітычных мэтах".

"Наадварот, гэта тая старонка нашага сумеснага мінулага, якую мы павінны шанаваць, і якая нас аб'ядноўвае зараз і ў будучыні".

Радзій Свабода.

(Заканчэнне. Пачатак на ст. 1.)

Святую імшу служылі арцыбіскуп-мітрапаліт Гінтарас Грушас і біскупы ды вайсковыя капеланы з Літвы, Польшчы і Беларусі. У прыватнасці, слова пра Кастуся Каліноўскага прамаўляў каталіцкі арцыбіскуп мітрапаліт Менска-Магілёўскі Тадэвуш Кандрусевіч.

Тым часам да сярэдзіны дня на Кафедральнай плошчы заўважна паболела літоўскіх, польскіх, украінскіх палотнішчаў. Прадстаўнікі гэтых краін воплескамі рэагавалі на выступы сваіх лідэраў, трансляваныя на экраны - тыя адзначалі неацэнны ўнёсак удзельнікаў вызвольнага руху, які праз паўтара стагоддзя прывёў да дэмакратычных працэсаў ва Усходняй Еўропе.

І вось настаў час для жалобнай працэсі. На тэрыторыі зноў з'явіліся людзі ў парадных мундзірах, на дарозе выстраіўся ганаровы эскорт: лафет,

Годны фінал 150-гадовай трагедыі Як у Вільні развіталіся з Каліноўскім і яго паплечнікамі

што гэтыя людзі не толькі для беларускага народа, але і для іншых народаў маюць вялікае значэнне. Гэта тым больш надае вялікую вагу гэтай мове ўсяму.

Мірон Крывіч прамовіў:

- Кастусь Каліноўскі і іншыя паўстанцы казалі - мы павінны навучыцца любіць. І гэта было іх галоўным паролем - любіць Беларусь! Гэта значыць - любіць і Бога, бо Бог даў нам гэтую зямлю, Бог даў нам нашу мову, і мы павіны гэта любіць. І тое, што адбылося зараз у Вільні, гэта вялікая падзея ў жыцці беларускага народа.

А вечарам у "Паўстанцкім ланцугу" жалобным шэсцем ад Вост-

прычэплены да вайсковага пазадарожніка, і дзясятка катафалкаў. На першым - дзве труны з парэшткамі Каліноўскага і Серакоўскага, накрытыя сцягам паўстанцаў. Паперадзе рушылі барабаншчыкі і святары. За імі - вышэйшыя асобы і святары.

У чорных легкавіках - астатнія паўстанцы. Следам стала доўгая калона пад нацыянальнымі сімваламі сваіх краінаў. Працэсія рушыла на могілкі Росы.

Непрацяглы прыпынак быў зроблены каля Вострай Браны: вер-

нікі памаліліся за душы забітых герояў, вышэйшыя асобы пераселі ў свае аўтамабілі і чакалі ўжо на месцы пахавання.

Пасля развітальных прамоваў труны ўклалі ў адмысловыя нішы, абсталяваныя ў капліцы-некропалі на Росах. Сцяг з труны Зыгмунта Серакоўскага атрымаў у памяць пра падзею Андзей Дуда, з імем Каліноўскага - Гітанас Наўсэда.

З усіх відаў зброі прагмыеў памятны салют у гонар кіраўнікоў і удзельнікаў паўстання - усіх, хто зма-

гаўся і загінуў за свабоду.

У капліцы устаноўлены вянкі ад урадаў пяці краін, але беларускіх там два: ад урада і ад народа. Годна.

Ад вечара 22 лістапада пантэон герояў быў адкрыты для грамадскага наведвання.

У Вільні ўшанаванне памяці Кастуся Каліноўскага і паўстанцаў 1863-1864 гадоў працягнулася 23 лістапада. "Каго любіш? Беларусь!" - гэты і шэраг іншых патрыятычных лозунгаў гучалі на вуліцах Вільні.

Памінальная літургія за супакой душаў паўстанцаў 1863-64 гадоў і асобна Кастуся Каліноўскага прайшла ў святыні Вільні, грэка-каталіцкай царкве Святой Тройцы, дзе пачынаў сваю рэлігійную дзейнасць Язафат Кунцэвіч, а насупраць, у базальянскіх мурах, дзейнічала Віленская беларуская гімназія. На службе былі святары і вернікі з розных гарадоў Беларусі, вядомыя прадстаўнікі беларускай інтэлігенцыі з розных краін свету. Айцец Яўген Усошын сказаў:

- Мы ўзгадвалі ўсіх паўстанцаў, якія былі пахаваны ўчора - Кастуся Каліноўскага і яго паплечнікаў. Адбываецца гэткае выпраўленне крыўдаў, што былі зроблены людзям, якія маюць права на годнае пахаванне і належнае ўшанаванне. Тым больш,

рай браны да могілак Росы прайшло некалькі соцень беларусаў. Усё адбывалася пры ўзнятым настроі са сцягамі, значамі і патрыятычнымі спевамі: - Слава героям! Героям слава! - Сёння ў нас чыста беларускі марш, каб паказаць, хто наш герой, як адносяцца нашыя землякі, усе беларусы да нашага нацыянальнага героя.

- Для нас ён вельмі значная постаць. А што зараз навязваюць нашым дзедам? Хто яго ведае, як яно будзе далей. Для гэтага і трэба прыязджаць, каб бачна было, што гэта для нас не пусты гук.

- Жыве Беларусь! Жыве Беларусь!

- Нам, нашчадкам тых змагаю, дастаткова перайсці гэтую мяжу да Вільні, а гісторыя сведчыць, што ўсе межы часовыя. І трапіўшы сюды, мы можам дыхаць тым паветрам змагання, якім дыхалі нашы папярэднікі. - Каго любіш? Беларусь!

*Ігар Карней,
Радый Свабода.
Беларускае Радый Рацыя.
Фота: Андрэй Шаўлюга
(RFE/RL)*

*Надзеі Бужан, nп.by;
Якуба Сушчынскага і
Ладзіка Майніча
(Беларускае Радый Рацыя).*

Імёны паўстанцаў, якіх 22 лістапада пахавалі на Віленскіх могілках Росу

Раймунд Зямашкі, 53 гады, пробашч касцёла ў Ваверцы Лідскага павета;

Баляслаў Кольшка, 25 гадоў, нарадзіўся ў Карманішка Лідскага павета;

Юльян Ляснеўскі, 31 год, эканом у Вялікім Мажэйкаве Лідскага павета, нарадзіўся ў Варшаве;

Зыгмунт Серакоўскі, 36 гадоў, нарадзіўся на Валыні;

Аляксандр Раўкоўскі, 27 гадоў, з Мілонцаў Ашмянскага павета;

Юзаф Раўкоўскі, 36 гадоў, з Мілонцаў Ашмянскага павета;

Кароль Сіповіч, 19 гадоў, месца нараджэння - Валынь;

Юзаф Яблонскі, 20 гадоў, месца нараджэння - Ломжа;

Ян Бянькоўскі, 26 гадоў, фельчар, месца нараджэння - Варшава;

Генрык Макавецкі, 27 гадоў, харунжы корпуса ляснічых, месца нараджэння - Магілёўская губерня;

Уладзіслаў Мікалаі, 26 гадоў, паручнік, з лютаранскай шляхты Віленскай губерні, ваяваў у аддзеле Людвіка Нарбута ў Лідскім павеце;

Альберт Лясковіч, 23 гады, з Кір'янаўцаў Лідскага павета;

Казімір Сычук, 26 гадоў, Вільня;

Мечыслаў Дарманоўскі, 27 гадоў, Варшава;

Ігнат Здановіч, 23 гады, Вільня;

Цітус Далейскі, 23 гады, месца нараджэння - Кункулка Лідскага павета;

Якуб Чэхан, 40 гадоў, Вільня;

Эдвард Чаплінскі, вучань аптэкара, з Панявежскага павета;

Ян Марчэўскі, 24 гады, вучань фельчара, месца нараджэння - мястэчка Рава, Каралеўства Польскае;

Канстанцін Вінцэнт Каліноўскі, 26 гадоў, месца нараджэння - Мастаўляны Ваўкавыскага павета.

У спісе не хапае жалудоцкага вікарыя **Станіслава Ішоры** (Лідскі павет), які дакладна быў расстраляны там жа, але цела якога не знойдзена. Гэта значыць, што або ён пахаваны чамусьці ў баку ад іншых, або гараджане выкупілі цела ксяндза ў варты і пахавалі на іншых могілках, што пры вядомай прадажнасці расейскіх чыноўнікаў зусім верагодна.

Магчыма, калі-небудзь і гэта праясніцца.

А зараз, калі глянуць на спіс, то зусім зразумела, чаму перапахаванне паўстанцаў аходзіла беларусам больш за іншых.

Паводле tut.by.

Дыктатар Літвы

У шасцідзясятую гадавіну пакарання смерцю

Ад перакладчыка. Можна, гэты тэкст мала чаго новага дадае да ўжо вядомага пра К. Каліноўскага, але важна, што ён напісаны Антонам Луцкевічам у 1924 годзе.

10 сакавіка (стараго стылю) 1864 г., ці акурат 60 гадоў таму, быў павешаны на шыбеніцы самы дзейны і самы легендарны чалец паўстанцкай арганізацыі ў Вільні, прызваны "дыктатарам Літвы" - Вінцэнт Канстанты Каліноўскі.

Мы маем мала біяграфічных дадзеных пра яго¹. Сын уладальніка фальварка Якушоўка каля Свіслачы нарадзіўся 21 студзеня 1838 г. у Мастоўлянах Ваўкавыскага павета, пачатковую адукацыю атрымаў у Свіслацкай прагімназіі, потым у Маскоўскім універсітэце, дзе прабыў паўтара года. Разам са старэйшым братам Віктарам пераехаў з Масквы ў Пецябург і там у 1860 г. закончыў юрыдычны факультэт са ступенню кандыдата (не трэба блытаць з сучаснай ступенню кандыдата навук - Л. Л.)

У Пецябургу Каліноўскі блізка пазнаёміўся з рускімі рэвалюцыянерамі і стаў гарачым прыхільнікам Герцэна, які, як вядома, у сваёй газеце "Колокол" прама выказваў сімпатыі польскай эміграцыі.

Без сумнення, Каліноўскі знаходзіўся таксама і пад уплывам Бакуніна, які быў гарачым прыхільнікам незалежнасці Польшчы, але выразна выступаў супраць імперыялістычных тэндэнцый польскіх патрыётаў і, бадай, першым, выступіў у абарону права Літвы, Беларусі і Украіны на самастойнасць.

Дзякуючы гэтым уплывам, ідэалогія Каліноўскага значна адрознівалася як ад поглядаў "белых" у Літве, гэтак і "чырных" у Варшаве. З другімі яго злучала супольнае перакананне ў неабходнасці паўстання народных мас, нявер'е і дрэнны адносіны да шляхты, спадзяванне на выніковасць энергічных метадаў. Не мог ён пагадзіцца з цэнтралізмам і павярхоўным стаўленнем Цэнтральнага Нацыянальнага Камітэта да справы, якое паходзіла з няведання Літвы і Беларусі. На гэта няведанне таксама ўказвалі і "белыя" віленцы, але з-за ўласцівай ім адсутнасці паслядоўнасці і з-за нерашучасці яны не ішлі гэтак далёка, як Каліноўскі.

Па меркаванні Гейштара, Каліноўскі быў "літоўскім сепаратыстам", гэта пацвярджаў таксама і камісар Нацыянальнага Камітэта ў Вільні Ляранс (du Laurans).

Аднак, калі, нягледзячы на такую пазіцыю, Каліноўскі займаў такое значнае месца ў кіраўніцтве паўстаннем, дык толькі дзякуючы сваёй жалезнай энергіі, нязломнаму характару і адданасці справе. Па гэтых якасцях з ім параўняцца ніхто не мог.

У сваіх успамінах Якуб Гейштар дастаткова падрабязна апісвае падзенне Літоўскага Камітэта, душой якога быў Каліноўскі і ўтварэнне па камандзе з Варшавы "Адзела кіраўніцтва правінцыямі Літвы", а таксама пратэст Каліноўскага супраць перадачы справы паўстання ў рукі шляхты, прымуовага падпарадкавання яго новай уладзе і ссылы на пасадзе камісара ў Гародню. Нарэшце піша ён і пра замах на такі стан рэчэй - аб'яўленне незалежнага ад Варшавы "Вы-

канаўчага адзела Літвы".

Ва ўсіх гэтых справах Каліноўскі выступае як паслядоўны дзеяч з акрэсленымі мэтамі і шляхамі, дзеяч, які разумее, што поспех руху ў Літве і Беларусі залежыць ад таго, ці знойдуць ідэі паўстанцаў падтрымку сярод народных мас. Пры гэтым ён быў чалавекам з характарам крышталінай чысціні, любіў свой край больш, чым сваё жыццё і верыў у трыумф ідэалаў палітычнай свабоды і грамадскай справядлівасці. Гейштара не да спадобы радыкалізм і "сепаратызм" Каліноўскага, але ён заўсёды выразна піша пра Каліноўскага з глыбокай павагай і прызнаннем яго ахвярнасці і арганізацыйных здольнасцяў.

Найменей мы ведаем пра дзейнасць Каліноўскага на Гарадзеншчыне, хаця менавіта гэтая дзейнасць сярод народных мас з'яўляецца найбольш цікавай для нас. Тут ён непасрэдна сутыкнуўся з рэальным жыццём і тут, у тайнай друкарні, выдаваў сваю беларускую газету "Мужыцкая Праўда" і адозвы на беларускай мове, з якіх захавалася толькі адно "Пісьмо ад Яскі-гаспадара з-пад Вільні да мужыкоў зямлі польскай"².

Няма дакладнай інфармацыі і пра дзейнасць Каліноўскага ў Вільні ў часы, калі паўстанне пачало затухаць і калі ўсе самыя актыўныя паўстанцы былі арыштаваны, высланы ці пакараны смерцю, калі Каліноўскі застаўся адзіным прадстаўніком цэнтральнай улады ў Літве і слухна мог называцца дыктатарам Літвы. Вядома толькі, што ён жыў у Святаянскіх мурах пад імем Вітольда Вітажэнца і сваёй неаслабнай энергіяй падтрымліваў энергію грамадства, будзіў яе сваёй адвагай і прысутнічаў на кожнай экзэкуцыі ў Вільні.

У выніку здрады Парфяноўча, у студзені 1864 г. улады даведаліся пра месца яго жыхарства і канспіратыўнае прозвішча і арыштавалі. Арышт маляўніча апісаны ва ўспамінах Масолава (1898). Як сведчыць Масолаў, на следстве Каліноўскі паводзіў сябе з вялікай годнасцю, заўсёды быў стрыманым у сваіх паказаннях.

Палявы суд пад старшынствам палкоўніка Гленінга прыгаварыў Каліноўскага да смяротнага пакарання праз расстрэл. Але Мураўёў змяніў расстрэл на павешанне. Экзэкуцыя выканана 10 (22) сакавіка 1864 г. а 10-й з паловай гадзіне на Лукішскім пляцы. Пад шыбеніцай падчас чытання выраку, калі яго назвалі шляхціцам, голасна сказаў: "У нас няма шляхты, усе роўныя!"

Перад смерцю, у турме, Каліноўскі напісаў дзве адозвы да беларускага народа - адну прозай, другую вершам. Першая адозва добра вядомая, бо патрапіла ў шматлікія тэксты пра паўстанне, другая, бадай, першы раз была надрукавана Вацлавам Ластоўскім у беларускім календары за 1919 г. З абедзвюх б'е гарачая любоў да Бацькаўшчыны і туга па свабодзе.

Моцны, суровы кантраст бачым паміж постацю нязломнага волата-паўстанца, шчырага народніка і краёўца і сучаснымі дзеячамі...

Л. А. (Антон Луцкевіч).
Dyktator Litwy // Przeglad Wilenski. 1924, № 6. S. 3-4. Пераклад Леаніда Лаўрэнша.

¹ Ю. Трызна, аўтар вялікай біяграфіі Каліноўскага ў мясячніку "Беларускі Шлях" (Коўня, 1922, № 4) не карыстаецца такой першаснай крыніцай, як успаміны Гейштара (Вільня, 1913), але падае цікавую інфармацыю аб тым, што быццам бы ў Кракаўскай (Ягелонскай) бібліятэцы захоўваюцца рукапісы з багатымі матэрыяламі да біяграфіі Каліноўскага. Але гэтую інфармацыю трэба ўдакладняць.

² Генадзь Кісялёў лічыў, што гэты тэкст пісаў не Каліноўскі - Л. Л.

Усёй грамадой ратуйма беларускую мову і з ёю дзяржаву Беларусь!

Перыядычны друк, асабліва неафіцыйны, надаваў і надае вялікае значэнне асвятленню такой для нас лёсавызначальнай, але мэтанакіравана занябанай уладамі праблемы, як моўная. Найчасцей за ўсё такія публікацыі сустракаюцца на старонках любімай вялікай арміяй чытачоў газеты "На родная Воля". З афіцыйных перыядычных выданняў можна адзначыць толькі "Звязду". У пераважнай большасці аўтары такіх матэрыялаў льюць свае горкія слёзы з прычыны амаль абсалютнай адсутнасці беларускай мовы ва ўсіх сферах грамадскай дзейнасці чалавека ў Рэспубліцы Беларусь, беспамылкова абвінавачваючы ў гэтай нацыянальнай здрадзе яе дзяржаўны чыноўніцкі апарат, у складзе якога чвэртку стагоддзя таму пачаў закладвацца "рускі мир". А вось рэальных шляхоў выратавання беларускай мовы, на вялікі жаль, не знаходзім у тых публікацыях, на што ёсць важкія прычыны. І такое лёгка зразумець.

Дадзеная праблема ў нас ва ўсе часы насіла архіскладаны характар, была як след наўмысна заблытана зацікаўленымі ў гэтым асобамі. Але такой, як сёння, мы яе яшчэ ніколі не бачылі, бо справа ж датычыць не пашырэння сферы сацыяльнага выкарыстання беларускай мовы, хаця і гэтага дамагаўся складана, а пра выратаванне яе ад так рэальнага адмірання. Па волі не народа, а саміх уладаў яна практычна цалкам адсутнічае ў афіцыйным жыцці, што не дае ёй магчымасці быць і сродкам камунікацыйных зносін паміж людзьмі. Яна ледзь чутна гучыць толькі з вуснаў мізэрнай колькасці сапраўдных нацыянальных патрыётаў, якіх, на вялікую бяду, з году ў год становіцца ўсё менш і менш з прычыны інтэнсіўнага пашырэння ў Рэспубліцы Беларусь рускай культуры, што прывяло наш народ да татальнай русіфікацыі.

Здзіўляе, што гэта ніколі не хвалюе надзеленых высокай уладай палітыкаў, шматлікага дзяржаўнага корпусу ідэолагаў. Беручы прыклад з іх, чвэртку стагоддзя маўчаць, нічога не кажучы пра безнадзейны стан роднай мовы тыпульнага этнасу калектывы дзяржаўных гуманітарных навукowych устаноў, філалагічных, філасофскіх, гістарычных факультэтаў дзяржаўных універсітэтаў, Саюз пісьменнікаў Беларусі. Рознага роду лінгвістычныя праблемы яны спраўна даследуюць, а вось як забяспечыць беларускую мову статус адзінай дзяржаўнай - ні слова. А гэта ж для нас галоўнае.

Дзесяцігоддзямі адварочваецца ад асвятлення набалелых пытанняў моўнай праблемы афіцыйны перыядычны друк. Ства-

раецца ўражанне, што гэтыя ў найбольшай ступені адказныя за лёс беларускай мовы аўтарытэтычныя, уплывовыя структуры цалкам пагадзіліся са скурам беларускай мовы, хаця і добра ведаюць, што такое немінуча прывядзе да страты нацыянальнага суверэнітэту Рэспублікі Беларусь, які за 25 гадоў функцыянавання прэзідэнцкай сістэмы так і не набыў рэальнага статусу. Іх ніколі не хвалюе, што з канчатковым адміраннем беларускай мовы краіна немінуча пазбаўляецца сваёй этнакультурнай самабытнасці, становіцца спакуслівай прынадай для той дзяржавы, чымі духоўнымі каштоўнасцямі яна задавальняе свае патрэбы. Разбурыць уласную нацыянальную ідэнтычнасць і захаваць не на словах, а на справе дзяржаўны суверэнітэт - гэта дзве зусім несумяшчальныя паміж сабою рэчы.

Хоць сёння беларусы з неразмытай, здаровай нацыянальнай самасвядомасцю, на вялікую бяду, знаходзяцца ў мізэрнай колькасці, ім ніяк нельга пасіўнічаць, бяздзейнічаць. Неабходна ўсімі сіламі і сродкамі настойліва патрабаваць ад дзяржавы правядзення толькі такой моўнай палітыкі, якая адпавядала б карэнным стратэгічным інтарэсам Бацькаўшчыны, не вяла б яе базавы этнас да загубы. Да якога ж часу наш край будзе заставацца з чужой мовай, навязанай яму царызмам жорсткімі каланізатарскімі метадамі?! Прэзідэнцкая вертыкаль Рэспублікі Беларусь не павінна заставацца спадкаемцам іх, а наадварот, праводзіць моўную палітыку ў інтарэсах свайго дзяржаўнага народа, каб не даць яму загінуць ад русіфікацыі.

З улікам сказанага вышэй мы прапануем уладам, шырокім колам грамадскасці неадкладна правесці на самым высокім гэартычным узроўні з удзелам палітыкаў і адмыслоўцаў навукова-практычную канферэнцыю па тэме: "**Праблемы забеспячэння беларускай мове рэальнага статусу дзяржаўнай.**" З прычыны незвычайнай складанасці праблемы лічым мэтазгодным запраسیць да ўдзелу ў ёй навукоўцаў з краін, улады якіх пасля распаду політэнічных дзяржаў навучыліся і беспраблема, бесканфліктна абслугоўваюць усе сферы грамадскай жыццядзейнасці чалавека толькі адной сваёй роднай мовай. Не верыцца, што такое адзінаразумнае развязанне моўнай праблемы застаецца непадуладнай толькі адным беларусам. Пажаданы ўдзел у такой канферэнцыі і прадстаўнікоў ад адпаведных структур ЮНЭСКО, Еўразіі, бо з-за няспыннага паглыблення працэсаў глабалізацыі моўная праблема не збіраецца пакідаць сваёй

вастрыні. А вось мо пасля такой канферэнцыі Беларусь, парваўшы ланцугі ўласнай дзяржаўнай палітыкі русіфікацыі, стане, чаго добрага, Міжнародным Цэнтрам даследавання шляхоў забеспячэння кожнай мове тытульнай нацыі краіны статусу адзінай дзяржаўнай, заслужана здабудзе сабе гэтым сусветны аўтарытэт. Пакінуць жа страшэнна сацыяльна занябаную ўладамі беларускую мову сам-насам з імперскай ідэалагічнай машынай і толькі глядзець, як яна, гаротная, канае, пазбавіць усялякага гонару, аўтарытэту і народжаную на нашай зямлі сучасную дзяржаву, і этнічна абкрадзены, у тым ліку і ёю (дзяржавай), народ.

Па віне чужынцаў і ўласных здраднікаў у нашай няпростай гісторыі не раз ставілася рубам пытанне: "Быць ці не быць беларусам самабытнай нацыяй?" І калі-нікалаі даваўся правільны адказ на яго. Вядомы такі незвычайны, павучальны і на сёння факт, калі Кастрычніцкі 1926 года Пленум ЦК КП(б)Б у прынятую Рэзалюцыю ўнёс прапанову: "**Уся Кампартыя Беларусі павінна гаварыць на беларускай мове!**" І яна, на вялікую радасць беларусам, загаварыла. Ці не прабіў час і сёння выступіць з такім патрыятычным, выратавальным заклікам: "**Уся Прэзідэнцкая вертыкаль Беларусі павінна гаварыць на беларускай мове!**" Не верыцца, што сучасныя дзяржаўныя чыноўнікі па ўзроўні сваёго інтэлекту, ступені нацыянальнай свядомасці, прысутнасці асабістай самапавагі, здаровага гонару, адказнасці за лёс нацыі так моцна, недасягальна ўступаюць камуністам 1920-х гадоў, і таму не знойдуць у сябе розуму, сілы волі, каб адважыцца паўтарыць іх сапраўднаму нацыянальна-патрыятычным вычын.

Заўвага: Калі на надрукаваны ў газеце "Наша слова" наш матэрыял не будзе пацітыўнай рэакцыі з боку ўладаў, прапанаваную намі навукова-практычную канферэнцыю неабходна любой цаной правесці сіламі нашых партый і нацыянальных рухаў, каб вызначыць не толькі рэальныя шляхі выратавання беларускай мовы, а праз складзены адпаведны мартыралог паказаць усяму цывілізаванаму свету, хто яе сапраўдны забойца. У нас зусім няма часу марудзіць! Беларуская мова, а разам з ёю сам беларускі народ, яго дарагая, родная Бацькаўшчына ў нечуванай небяспецы! Не чакайма таго дня, калі па беларускай мове трэба будзе скла- даць некралог!

Прафесары
Леанід Лыч,
Мікола Савіцкі,
23.11.19 г.

Ці лёгка было Кузьму Чорнаму ўсхваляць калгаснае жыццё сялян у той час, калі самі сяляне знішчаліся?

Случане наведлі музей Кузьмы Чорнага ў Цімкавічах, усклалі кветкі ля помніка расстраляным сялянам.

Сябры Слуцкага ТБМ прадоўжылі ў лістападзе знаёмства з жыццём і творчасцю расстраляных і рэпрэсаваных літаратараў. 20 лістапада 2019 года яны наведлі дзяржаўны музей беларускага пісьменніка Кузьмы Чорнага, які некаторы час таксама меў статус "ворага народа", сядзеў у турме і перанёс допыты і здзекі катаў з НКУС. Дырэктар установы Людміла Ніжэвіч распавяла, што шлях школьнага музея, які ўзнік у 1962

годзе, да дзяржаўнага быў нялёгкім. Чыноўнікі на розных узроўнях не спышаліся спрыяць увекавечанню памяці сьліннага пісьменніка на дзяржаўным узроўні. Гэта стала магчымым толькі ў пачатку 90-х гадоў, што, дарэчы, здзівіла наведвальнікаў музея, паколькі ўжо ў 50-я гады мінулага стагоддзя мноства рэпрэсаваных грамадзянаў было рэабілітавана. Застаецца толькі гадаць, чым так насаліў былі кіраўнікі літаратурнага аб'яднання "Узвышша" партыйнай наменклатуры. Тым, што пісаў пра сялян і не гэтак адназначна славіў калгасны лад, як хацелася б апалагетам прынцыпу сацыялістычнага рэалізму?

Зараз музейная экспазіцыя размешчана ў пяці залах, якія прадвызначаны ўсебакова раскрыць жыццё і творчасць знакамітага пісьменніка. А яго творчасць са-

праўды была рознабаковай: проза, публіцыстыка, драматургія.

Каб паказаць, адкуль у пісьменніка Мікалая Раманоўскага любоў да прыроды, сцены музея аздоблены цудоўнымі фотаздымкамі цімкавіцкіх лясоў, лугоў, рэчкі Мажа.

- Кузьма Чорны рос, гадаваўся сярод простых людзей фізічнай працы, для якіх кавалак хлеба і палатняная кашуля адна ў год лічыліся вялікім шчасцем. З гэтымі людзьмі ён быў звязаны ўсім сваім жыццём і творчасцю, - канстатуе Людміла Іосіфаўна. - У Цімкавічы сям'я пераехала, калі хлопчыку ўжо было 8 гадоў, тут ён вучыўся ў двухкласным вучылішчы і правёў дзяцінства. Дзе ён не быў, душой цягнуўся да краявідаў гэтай вёскі.

У музеі ёсць асабістыя рэчы Кузьмы Чорнага, фотаздымкі

сяброў-літаратараў, здымкі з сямейнага альбома. Можна пачытаць дзённік пісьменніка і праслухаць яго палымяны выступ па радыё ў гады вайны.

Каб яшчэ больш зацікавіць чытачоў літаратурнай спадчынай і постаццю самога пісьменніка, пры музеі існуе тэатральная студыя. Удзельнікі гэтай студыі пад кіраўніцтвам дырэктаркі музея прадставілі слухачам тэатралізаваную версію аўтабіяграфічнага

Болазь. - Тут на кожным кроку адчуваецца любоў і павага да пісьменніка, да роднага беларускага краю, адлюстравана супярэчнасць эпохі.

Мужчыну ўразіў малонак гаротнай беларускай долі, якую пісьменнік паказаў у выглядзе спустошанага высахага дрэва.

- У тыя часы пісьменніку можна было б загінуць нават з-за такога малюнка няшчаснай Беларусі, - гаворыць Анатоль. - З адна-

апавядання "Родныя мясціны".

Парадавала слухачам і тое, што дырэктар музея правяла экскурсію на выдатнай беларускай мове.

- У музеі Кузьмы Чорнага павінны пабываць усе беларусы, - гаворыць жыхар Слуцка Анатоль

го боку васьмі такі сімвал Беларусі, а другога боку - подпіс пад хвалебным пісьмом Сталіну і патрабаванне жорстка расправіцца з ворагамі сацыялізму. Можна толькі ўявіць сабе, колькі каштавала пісьменніку знішчэнне сваёй душы ва ўмовах таго тэрарыстычнага антыбеларускага і антычалавечага рэжыму.

У гэты ж дзень сябры ТБМ усклалі кветкі каля помніка расстраляным і замучаным сялянам у суседняй вёсцы Чарнагубава. Ужо позна вечарам схілілі галовы падчас хвіліны маўчання каля крыжа ў гонар Грозаўскага палка ў аграгарадку Грозаў. Грозаўскі полк, які ўдзельнічаў у Слуцкім збройным чыне, паклаў свае жыцці ў лістападзе-снежні 1920 года ў змаганні супраць той навалы, якая пасля загубіла жыхароў Чарнагубава, скараціла жыццё і творчасць Кузьмы Чорнага. Дарэчы, баі з Чырвонай арміяй паўстанцы вялі ў 1920-м годзе таксама непдалёку ад вёсак Чарнагубава і Цімкавіч.

Зінаіда Цімошык.

Кніга ўпамінаў Уладзіміра Содаля

12 лістапада 2019 г. у Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры адбылася прэзентацыя кнігі Уладзіміра Содаля (1937-2015) "Буйніцы і драбніцы." (моўныя абразкі, артыкулы, лісты, успаміны пра вядомага літаратара), якая выйшла ў выдавецтве "Лімарыус". Большасць тэкстаў друкуецца ўпершыню. Камп'ютарную вёрстку, апрацоўку ілюстрацый і вокладку зрабіў Алесь Жынкін.

Сям'я Уладзіміра Содаля выказвае шчырую ўдзячнасць Алесю Жынкіну, Міколу Купаве, Міколу Лавіцкаму і Генадзю Тумасу за ўсебаковае спрыянне пры падрыхтоўцы кнігі...

На мерапрыемстве перад прысутнымі выступалі: Светлана Багданкевіч, Уладзімір Ліпскі, Мікола Купава, Сяргей Давідовіч, Леанід Акаловіч, Пятро Садоўскі, Аляксей Шалахоўскі і ўдава даледчыка Клара Барысаўна Содаль. Пра працу над кнігай падрабязна распавёў вядомы журналіст Міхась Скобла. На мерапрыемстве прысутнічала каля 70 чалавек.

Было вельмі цікава. Трэба адзначыць, што ўспаміны пра Уладзіміра Содаля ў кнізе пакінулі: Зінаіда Бандарэнка, Анатоль Варавя, Сяргей Давідовіч, Эла Дзвінская, Алесь Жамойцін, Васіль Жуковіч, Анатоль Каляда, Ігар Карабанаў, Ілля Копыль, Аляксей Каўка, Мікола Купава, Мікола Лавіцкі, Людміла Літвінава, Уладзімір Ліпскі, Леанід Лыч, Лілея Матусевіч, Ірына Ніжанкоўская, Яўген Сахута, Алесь Содаль, Таццяна Трубач, Маргарыта Хадановіч, Максім Чылікін, Сяргей Чылікін, Аксана Чылікіна, Аляксей Шалахоўскі, Мікалай Шуканаў... На сённяшні дзень два аўтары ўспамінаў (Анатоль Валахановіч і Анатоль Каляда) таксама памерлі.

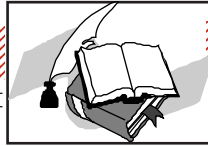
Падчас мерапрыемства ўдзельнікі змаглі пазнаёміцца з матэрыяламі (кнігі, фотаздымкі) з сямейнага архіва Содаляў.

Трэба адзначыць што кніга зацікавіць шырокае кола чытачоў.

Аляксей Шалахоўскі,
гісторык культуры.

Габрыэля Пузыня. Вяртанне на Радзіму

Таленавітая беларуская польскамоўная пісьменніца XIX стагоддзя Габрыэля Пузыня вяртаецца на Радзіму. Летась намаганьнямі паэтки, літаратуразнаўцы і перакладчыцы Ірыны Багдановіч выйшаў першы яе зборнік вершаў у беларускіх перакладах "Струмень любові". А сёлета ў лістападзе на касцёле Божага Цела ў мястэчку Беразінскае з'явілася мемарыяльная дошка ў гонар пісьменніцы. У адкрыцці дошкі ўдзельнічала і Ірына Багдановіч:

- Чым больш яе чытаю, тым больш хочацца, каб мае сучаснікі гэта пачыталі. Кніжачку вершаў удалося выдаць, 25 вершаў. Але яе літаратурная спадчына, канешне, значна большая. І проза, апавяданні. Яны напоўнены святлом вялікай любові.

Графіня Габрыэля з Гюнтэраў Пузыня нарадзілася ў Вільні, жыла ў бацькоўскім маёнтку Дабраўляны былога Смаргонскага павета. З 1851 года, выйшаўшы замуж за князя Тадэвуша Пузыню, Габрыэля жыла ў ягоным маёнтку Гарадзілава (цяпер гэта мястэчка Беразінскае Мала-

дзечанскага раёна), дзе памерла ў 1869 годзе і была пахавана. На жаль, яе магіла не захавалася.

Васіль Кроква,
Беларускае Радыё Рацыя.
Фота catholic.by.

Калі за адраджэнне мовы, чытай, спадарства, "Наша слова"!

Шаноўныя сябры, ідзе падпіска на першае паўгоддзе 2020 года. У каталогу інфармацыя пра газету знаходзіцца на ст. 62. Цана змянілася нязначна. У 2020 годзе мы працягнем выходзіць на васьмі палосах. Газета мае добры рэдакцыйны партфель і плануе для друку тэксты самых розных матэрыялаў, з рознымі поглядамі і падыходамі, у тым ліку і адрознымі ад пазіцыі рэдакцыі. Мы будзем працягваць друк мовазнаўчых і гістарычных матэрыялаў у выкладанні тых аўтараў, якіх вы не знойдзеце на старонках іншых выданняў. Мы не стараемся навізаваць чытачу сваю думку ці погляды, а падаём паведамленні і меркаванні саміх чытачоў. Чытайце, даведвайцеся, думайце. Будзьце з намі, і вы будзеце з усёй Беларуссю.

Нямецкі міністар заклікаў прызнаць доступ да інтэрнэту асноўным правам чалавека

Свабодны доступ да інтэрнэту павінен стаць адным з асноўных правоў чалавека. Такое меркаванне выказаў у нядзелю, 24 лістапада, міністр эканомікі і энэргетыкі Германіі Петэр Альтмайер, паведамляе Deutsche Welle.

Свабодны доступ да інтэрнэту "навінен быць фундаментальным правам, што тычыцца людзей ва ўсім свеце", - падкрэсліў Альтмайер. Ён прыраўняў права на вольны доступ да інтэрнэту з правамі на адукацыю і медыцынскае абслугоўванне. На думку Альтмайера, інтэрнэт павінен заставацца "глобальным і свабодным" у

тым ліку і для развітых краінаў, і гэта тычыцца не толькі ўраду, але і няўрадавага сектара. У Берліне 25 лістапада адкрыецца форум па кіраванні інтэрнэтам.

Беларусь знаходзіцца ў спісе краінаў "з несвабодным інтэрнэтам" паводле рэйтынгу "Свабода ў сетках - 2019" праваабарончай арганізацыі Freedom House. Кыргызстан і Украіна прызнаны "часткова свабоднымі", цалкам "свабоднымі" - Арменія і Грузія, у той жа час Азербайджан, Беларусь, Казахстан, Узбекістан і Расея былі прызнаны "несвабоднымі".

Радыё Свабода.

Праводзіцца набор на падрыхтоўчыя курсы пры "Універсітэце імя Ніла Гілевіча"

Праводзіцца набор на падрыхтоўчыя курсы пры "Універсітэце імя Ніла Гілевіча". Запрашаюцца вучні 8-11 класаў, якія жадаюць падрыхтавацца да ЦТ і паступлення ў ВНУ, а таксама людзі сталага ўзросту і ўсе, хто хоча ўдасканаліць свае веды па наступных прадметах:

- беларуская мова
- англійская мова
- нямецкая мова
- польская мова
- матэматыка

- фізіка
- хімія
- біялогія
- гісторыя Беларусі

Выкладанне вядзецца па-беларуску!

Заняткі праводзяцца па адрасе: вул. Румянцава, 13 (ст. м. "Плошча Перамогі") у сядзібе "Таварыства беларускай мовы", адзін раз на тыдзень у панядзелак, суботу ці нядзелю.

Працягласць занятка - 80 хвілін, працягласць курса -

36 гадзін, кошт - 150 рублёў. Даведкі і запіс на курсы па тэлефоне: **+375296383359.** **ЗАПРАШАЕМ!**

Прадаюцца кнігі Алеся Зайкі

Паважаныя чытачы, тыя, хто любіць родную мову, шануе яе. Звяртаюся да вас з прапановай набыць кнігі майго нябожчыка-мужа Зайкі Алеся Фаміча.

Яшчэ пры яго жыцці ўбачылі свет "Прыказкі і прымаўкі, жарты і каламбуры, прыгаворкі і языкаламкі, вясельныя прыгаворкі пры дзяльбе караваю, вітанні і зычэнні, ветлівыя і ласкавыя выразы, засцярогі і прысяганні, праклёны і адкляцці, жартоўныя праклёны і дражнілкі-кепікі, зневажанні і параўнанні, прыкметы народнага календара з Косаўшчыны" (кароткая назва - "Прыказкі і прымаўкі з Косаўшчыны"), "Фразеалагічны слоўнік Косаўшчыны", кніга прозы "Чысты чацвер". Ужо пасля яго раптоўнай смерці выйшла кніга "Мікратапаніміка Івацэвіччыны".

Кнігі Аляксандр Фаміч выдаваў за свой кошт. Іх няма ў сельскіх і школьных бібліятэках, у бібліятэках педагагічных універсітэтаў. Кожны год студэнты філалагічных факультэтаў запісваюць па вёсках дзя-

лектныя словы, узоры гаворак. Але няма ўжо людзей, якія ведалі многа гэтых слоў, правільна гаварылі. Цяпер размаўляюць у вёсках на трясенцы. Аляксандр Фаміч сабраў усю народную мудрасць раней, калі былі жывыя носьбіты чыстай беларускай мовы, ад іх былі запісаны і дыялектныя словы, і фразеалагізмы, і ўсё, вышэй пералічанае. Яго кнігі атрымалі высокую ацэнку вучоных-мовазнаўцаў.

Падтрымайце шчырага беларуса, які ўсё жыццё прысвяціў вывучэнню багацця роднай мовы, сабраў унікальны матэрыял, аддаў усе сілы і здароўе вывучэнню і захаванню скарбаў народнай культуры, каб нашчадкі мелі багатую спадчыну.

Кнігі выдадзены, але з распаўсюджаннем іх я засталася сама. Хочацца, каб шматгадовая праца не прапала дарэмна.

Хто жадае набыць кігі А.Ф. Зайкі, тэлефануйце Антаніне Іванаўне Зайка +375 29 203-56-20; 8(01645) 43-2-35.

(Працяг. Пачатак у папяр. нумарах.)

Віктар Шніп

БАЛАДА ЯЎХІМА КАРСКАГА
(20.12.1860-29.04.1931)У словах беларускіх Беларусь жыве,
Як у жывой крыві -

спрадвечны шлях людскі.

Па ім жыццё, як сонца праз сусвет, плыве,
Сабой хвіліны шчасця, горычы вякі
Нітуючы ў адзіны шлях, дзе нават Бог
Не здольны анічога ўжо змяніць, бо шлях -
Мінулае, і тое, што ты не збярог
Ніхто не верне са слязамі на вачах
Ад радасці, што ён жыццё вяртае нам...
І не самотны ты, бо Беларусь з табой
У кожным беларускім слове,

што, як Храм,

Напоўнена святлом, малітвавай святой
За Беларусь, за беларусаў, для якіх
Ты хочаш вольнага жыцця, бо мы - народ,
Бо беларусы мы і нас мільёны ўсіх,
І наша зямля - не ў акіяне лёд,
Які расстане і змяшаецца з вадой.
Зямля - не лёд, і ёй не быць для нас чужой
Пакуль тут мова наша родная жыве,
Як і ў людской крыві -

спрадвечны шлях людскі,

Дзе Беларусь, як белы карабель, плыве
Праз хвалі дзён і туманоў вякі...

6.02.2009 г.

БАЛАДА МАГДАЛЕНА РАДЗІВІЛ
(8.07.1861-6.01.1945)

Праз сотню год вярнулася дахаты,
У родны край, які любіла ты,
Які не стаў чужым, не стаў багатым,
Ды не збяднеў на рэкі і сады,
На сцежкі, на дарогі палявыя,
На дабрыню людскую і святло
Крыжоў сівых, і на лясы, дзе вые
Зімою воўк, бы плача, што прайшло
Тваё жыццё і ўжо яно ніколі
Больш не паўторыцца. Дваццаты век
Чырвонаю пчалаю знікне ў полі
І пылам застанеца на траве
І ў вершах, як у вечнасці, паэтаў,

Якіх цаніла, як свой родны край,
Дзе сонца не заўсёды грэе летам,
Дзе для Паэзіі сапраўдны рай,
Але не для паэтаў...

І ты вярнулася, каб быць з людзьмі,
Што не забыліся, што ты была,
Нібы анёл над крыўскімі шляхамі,
Дзе да Свабоды Беларусь ішла...

19.07.2017 г.

БАЛАДА ІГНАТА БУЙНЦКАГА
(22.08.1861--22.09.1917)

Ад роднай вёскі ў Вільню доўгая дарога,
Але дарога гэта - быццам бы да Бога,
І ты па ёй ідзеш з акторами няспешна.
Для вас сур'ёзна ўсё,

камусяці гэта смешна,

Што мова родная для нас усіх святая
І што нідзе без мовы роднай не бывае
Народ народам, бо душа народа - мова...

І ўжо са сцэны роднае жывое слова
Гучыць, нібы званы з высокае званіцы
Штодня звяняць аб тым,

што толькі чужаніцы

На нашае зямлі нас пазбаўляюць права,
Каб, нібы Бог, былі ў нас гонар,
годнасць, слава...

І ружы падаюць на шлях актorskі ў Вільні,
І ты ідзеш з сябрамі па дарогах пыльных
Айчыны, і па Пецярбургу, і Варшаве.
Але не золата і срэбра ў вашай славе,
А наша годнасць беларуская, якая
І праз стагоддзі вынішчэння не знікае.
І верыш ты,

што ёй не знікнуць з нас ніколі,

Як камяням і васількам на жытнім полі...

25.07.2008 г.

БАЛАДА МІТРАФАНА ДОЎНАР-
ЗАПОЛЬСКАГА
(14.06.1867-30.09.1934)

Народ, які меў сваю дзяржаўнасць,
мусіць мець яе зноў...
М. Доўнар-Запольскі.

Крыжамі нашых продкаў нашы землі
Пазначаны і гэта - назаўжды.

У курганах былое наша дрэмле
Так, як у Храмах дух жыве святы.

І іншае зямлі для нас не трэба,
І тут нам жыць, і тут нам паміраць,
І ў мора беларускае - у неба
Глядзець, паліць касцёр і сумавачь
Па тым, што ўжо не вернецца нічога
З таго, што страчана, не збераглі.

І ты ідзеш і прад табой дарога
Да могілак, нібы на край зямлі,
Які пазначаны крыжамі продкаў
І пройдзе час - пазначыцца й тваім.

Цячэ рака, плыве па хвалях лодка
Праз туманы, як праз стагоддзю дым,
З якога бачыцца краіна-маці
Прыгожая, бы ў Храме абразы.
І ты шчаслівы, бо ты бачыш шчасце
У Беларусі праз агонь слязы...

8.11.2008 г.

БАЛАДА КАРУСЯ КАГАНЦА
(10.02.1868 - 20.05.1918)

За родную краіну, звычай і мову,
за гонар груддзю ўставайце.
К. Каганец.

...Зноў ты пішаш пра волю,
нібыта гарыш,
І малоеш, нібыта да сонца ляціш
І вяртаешся, светлы, назад на раллю,
Каб шаптаць, як малітву:
"Айчыну люблю..."

Хто пачуе цябе - той убачыць вясну,
Як ты бачыш цяпер прад сабою сцяну,
На якой, як на лёдзе, расколін галлё
Разрастаецца...

І ўжо не стане быллём
Васілёк, што самоціца ў жыцце тваім
Без цябе, без тваёй маладой грамады,
Для якой родны край - гэта Дом, а не дым,
Не туман над прасторам балот і вады.

І ты выйдзеш на волю, нібыта згарыш
І нібыта да сонца адзін даляціш,

І ўпадзеш, і падымешся ў вершах сваіх
За Айчыну, якую любіў кожны міг
І за доўгія зімы, дзе снег, як патоп,
І за песні, і плач, за ўтравелы акуп,
Дзе змяшалася кроў і сваіх, і чужых...

14.04.2009 г.

БАЛАДА РАМАНА СКІРМУНТА
(7.05.1868-7.10.1939)

...У Парэчка не сонца з усходу прыйшло,
У Парэчка з усходу прыйшлі камісары
І казалі: "Забудзьце пра ўсё, што цвіло,
Хто забыцца не зможа,
той пойдзе на нары!"

Не спалохаўся люд, не аддаўся журбе,
Але знойдуцца ў роднае вёсцы нялодзі,
Што заб'юць камянямі, старога, цябе,
А пасля і саміх тут на свеце не будзе.

Ты ўсім волі хацеў і казаў, што наш Край -
Гэта самы найлепшы дарунак ад Бога.
Для Радзімы жыві, за яе памірай
І не бойся на роднай зямлі анічога,
А тым болей чужынцаў, якія ідуць
Не ў любові да скону людзям
прызнавацца...

Сонца ўсходзіць над Краем
і птушкі пяюць
Над табой, а табе ўжо
з травы не падняцца,
Бо ў Парэчка з усходу не сонца прыйшло,
У Парэчка з усходу прыйшлі камісары
І прынеслі з сабою пажары і тло,
Галадранства, забойствы і нары...

26.03.2013 г.

(Працяг у нас тупным нумары.)

Леанід Лаўрэш

Астраномія ў Лукішскай турме

Некалькі крэсак жа біяграфіі Радаслава Астроўскага

Дырэктар Віленскай беларускай гімназіі ў 1924 - 1936 гг., старшыня Таварыства беларускай школы, сябар кіраўніцтва Беларускай сялянска-работніцкай грамады (БСРГ) і ў 1925-1926 гг. дырэктар Беларускага кааператыўнага банка ў Вільні, цераз які праходзілі грошы з СССР, прызначаны на падтрымку дзейнасці БСРГ, а з 1926 г. член КПЗБ Радаслаў Астроўскі, быў вялікім аматарам астраноміі. У заходнебеларускай прэсе можна прачытаць яго артыкулы, у якіх ён папулярна заваў астранамічныя веды (пісаў пра сонечныя і месяцавыя зацьменні, вывучэнне планет і г. д.). Яго артыкулы былі накіраваны на падвышэнне адукацыйнага ўзроўню беларускага народа.

Беларуская прэса паведамляла, што 14-15 студзеня польскія ўлады правялі арышты "навадыроў Беларускай Работніцка-Сялянскай Грамады і асоб вінавачаных у камунізме ... Адначасна адбывалася рэвізья ў паслоў і беларускіх дзеячоў Грамады. Рэвізья адбылася таксама ў Беларускаму Банку. Паслоў арыштавалі пры такіх абставінах: пас. Тарашкевіча паліцыя знайшла ў Калёніі (над Вільняй) у доме Астроўскага. Пры арышце, як пішуць польскія газеты, у Тарашкевіча знойдзена вялікая сума ў даларах і інструкцыя, як тварыць арганізацыі камуністычнай партыі. Пас. Валашына арыштавалі ў кватэры, а п. Рак-Міхайлоўскага на вакзале, у часе калі меўся садзіцца на цягнік. Сярод дзеячоў Грамады ў Вільні арыштавалі: гр. Астроўскага ..."¹.

2 лютага 1927 г. віленская газета "Слова" ў артыкуле пад назвай "Дырэктар Астроўскі цікавіцца палітыкай", паведамляла, што "Дырэктар беларускага банка Астроўскі, увязнёны ў Лукішках на справе Грамады, пісьмова звярнуўся да пана пракурора пры Акружковым судзе з просьбай аб дазvole атрымліваць па падпісцы газеты "Слова", "Кур'ер Віленскі", "Газету Варшаўскую", "Голас Праўды" і "Варшавянку". Пры гэтым, адначасова, ён адмовіўся ад турэмнага рацыёну харчавання.

Адначасова з гэтым Астроўскі напісаў аб дазvole прывезці яму з дому астранамічныя і матэматычныя прылады для напісання навуковых прац.

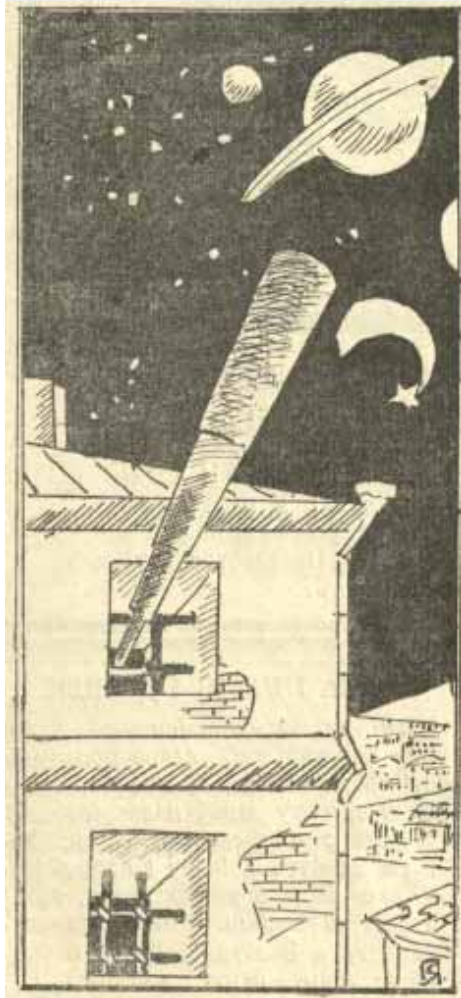
Пан пракурор дазволіў Астроўскаму падпісацца на пералічаныя газеты і даў дазвол перадаць вязню патрэбныя навуковыя прылады"².

Цікава, што праз некалькі дзён, верагодна, прачытаўшы артыкул у "Слове" і здзіўлены надзвычайнай дабырні пракурора, да жонкі Астроўскага прыйшоў нейкі авантурнік, які прадставіўся менавіта тым пракурорам і патрабаваў за свае паліцыю і адмовілася даць грошы"³.

А 25 лютага беларуская газета "Маланка" паведамляла пра "астраномію на Лукішках", надрукавала з гэтай нагоды цікавы малюнак і верш⁴. Дарэчы, падчас суда над БСРГ, выдавец газеты "Маланкі" Янка Ма-

разовіч сказаў, што падсуднаму Астроўскаму вельмі падабалася яго газета⁵. На судовым працэсе супраць Грамады Радаслаў Астроўскі быў апраўданы⁶.

У "Маланцы" былі надрукаваны наступныя малюнак і верш:

Вось дык штука" Вось дык дзіва!
Хоць пражыў я з пару коп!
Ці з вас калі хто бачыў
На Лукішках тэлескоп?

Хто там, хто парой начною
Глядзіць з-за кратаў у Сусвет.
Чаго хоча? Што шукае
Сярод чысьленых планет?

Мо глядзіць, ці там на Марсе,
На Сатурне, ці Луне
Арыштуець "на ўчынку"
Таго, хто сьпіць салодка ў сьне.

І ці брэшуць там газеты,
Як тут польскія якраз?
Не! Бо бачыш, Obst'аў⁷, Cat'аў⁸, Bor'аў
Няма болей, - толькі ў нас!

Я. М.

Яшчэ ў вязніцы Астроўскі мяняе свае палітычныя погляды і робіцца прыхільнікам супрацоўніцтва з польскімі ўладамі. Але гэта ўжо іншая гісторыя.

Нешта падобнае на выпадак Астроўскага (астраномія і тэлескоп у Лукішках) адбылося з нарадавольцам Мікалаем Марозавым, які быў прыгавораны да пажыццёвага зняволення і адбываў свой тэрмін у Петрапаўлаўскай і Шлісбургскай цвердзях. Ён таксама меў тэлескоп і дазвол весці назіранні з даха равелінаў цвердзяў, дзе адбываў тэрмін. За час зняволення ён вывучыў адзінаццаць моў, напісаў мноства навуковых прац па хіміі, фізіцы, матэматыцы, астраноміі, філасофіі, авіяцыі, палітэканоміі і цалкам прысвяціў сябе навуцы. Выйшаў на волю па амністыі 1905 г. Іншых выпадкаў знаходжання "тэлескопа ў турме" я прыгадаць не магу.

У Воршы прайшлі краязнаўчыя чытанні, прысвечаныя Уладзіміру Караткевічу

Знакаміты пісьменнік нарадзіўся ў Воршы 26-га лістапада 1930 г., і краязнаўцы Аршаншчыны па драбніцах збіраюць звесткі пра сям'ю Уладзіміра Караткевіча і пра мясціны горада, звязаныя з яго імем. На краязнаўчых чытаннях выступілі краязнаўцы з Воршы, Віцебска, Менска. Імпрэза, арганізаваная Аршанскай радай Таварыства беларускай мовы і музеязнаўцаў Тацянай Варонінай, стала працягам буйных прэзентацый даследчыцкай працы, якія даўней адбываліся ў памяць пра знакамітага пісьменніка, згадвае краязнавец Віктар Лютынскі:

- Калісьці ў Воршы была добрая традыцыя - у канцы 1980-х - пачатку 1990-х гадоў - калі ў Воршы праходзілі не проста гарадскія, а міжнародныя канферэнцыі. Краязнаўства - гэта вельмі важная справа, для таго, каб гараджане ганарыліся сваёй малой радзімай.

У тыя часы было зроблена вельмі шмат, каб захаваць у Воршы памяць пра Уладзіміра Караткевіча: у ягоны гонар была перайменавана вуліца, пастаўлены помнік, пачалося стварэнне мемарыяльнага музея. Але цяперашнія ўлады мала дбаюць пра тое, каб гэтая справа працягвалася. Таму ўдзельнікі краязнаўчых чытанняў прынялі рэзалюцыю - зварот да старшыні рай-

выканкама, дзе выказаны пажаданні, што да ўшанавання памяці пісьменніка. У наступным годзе мае адбыцца 90-гадовы юбілей Уладзіміра Караткевіча, і таму гэта надзвычай важна, кажа Юрый Нагорны, старшыня Аршанскай рады ТБМ:

- Да 90-годдзя пазначыць усе месцы, звязаныя з імем Уладзіміра Караткевіча ў Воршы. Указаць дамы, дзе калісьці жыла сям'я, усталяваць шыльды на школах, дзе ён вучыўся, дзе працаваў. Зрабіць указальнікі на дзвюх дзяржаўных мовах да памятных мясцін, звязаных з імем Караткевіча - музей, бацькоўская хата, вуліца, помнік, школы.

Краязнаўчымі чытаннямі распачаўся цэлы цыкл імпрэзаў, запланаваных да сёлетніх угодкаў пісьменніка грамадскімі актывістамі. 26-га лістапада, у дзень народзінаў Уладзіміра Караткевіча, адбудзецца ўрачыстае ўскладанне кветак да помніка пісьменніку, пройдуць літаратурныя чытанні і выкартына. А 30-га лістапада ўпершыню пройдзе Караткевіцкі фэст, арганізаваны супольна актывістамі Таварыства беларускай мовы і сябрамі беларускага ПЭН-цэнтра.

Ганна Ліпка,

Беларускае Радыё Рацыя.

Аграрная палітыка нацыстаў у Заходняй Беларусі

Кнігу з такой назвай днямі набыў у краме "Акадэміка". Яе аўтар - Святлана Казлова (Бялоцкая), кандыдат гістарычных навук. Даследчыца нарадзілася ў 1978 г. у Берасці. У 1995-2000 гг. навучалася на гістарычным факультэце Берасцейскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.С. Пушкіна.

У 2001 г. паспяхова скончыла магістратуру ўніверсітэта ў Беластоку, у 2005 г. - аспірантуру Інстытута гісторыі НАН Беларусі. У 2004 г. праходзіла навуковую стажыроўку ў свабодным універсітэце Берліна.

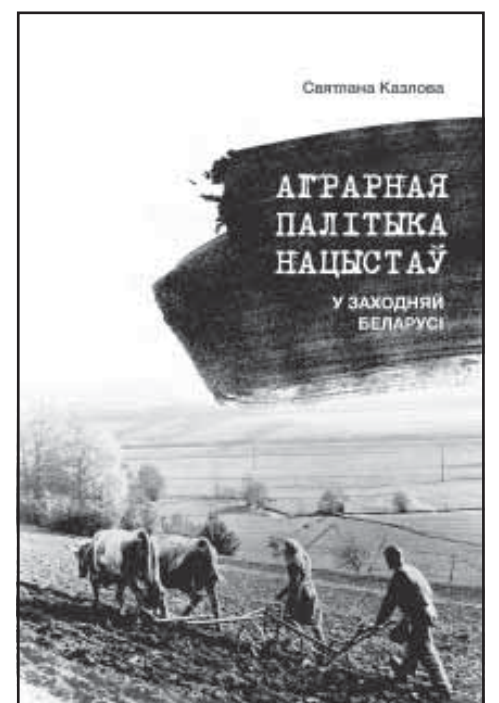
У 2006 г. паспяхова абараніла кандыдацкую дысертацыю. У 2006-2014 гг. працавала навуковым супрацоўнікам аддзела ваеннай гісторыі і міждзяржаўных адносін Інстытута гісторыі НАН Беларусі, дацэнтам ў менскім інстытуце кіравання.

З 2014 г. жыве і працуе ў Швецыі. Аўтар больш за 60 навуковых артыкулаў. Даследуе эканамічную палітыку нацыстаў у акупаванай Беларусі (1941-1944), пытанні ўдзелу беларусаў і ўраджэнцаў Беларусі ў ваенных дзеяннях супраць Японіі ў 1945 г. і ў ваенных канфліктах Кітая і Карэі (1950-1953 гг.), а таксама оўруцкую шляху ў XV-XIX стст.

У манаграфіі на падставе багатага корпуса архіўных крыніц, якія ўпершыню ўводзяцца ў навуковае абарачэнне, усебакова прааналізавана аграрная палітыка нацыстаў на тэрыторыі Заходняй Беларусі ў 1941-1944 гг.

Асабліва ўвага нададзена пытанням планавання, забеспячэння і ажыццяўлення на практыцы аграрных мерапрыемстваў, прадугледжаных акупацыйнай палітыкай фашысцкай Германіі.

Навуковым рэдактарам манаграфіі з'яўляецца доктар гістарычных навук, прафесар

Аляксея Літвіна.

Кнігу выдаў знакаміты А.М. Янушкевіч. Наклад 500 асобнікаў. Рэдактар Антон Рудак. Карэктар Віктар Лупасін, а дызайн вокладкі зрабіла Дар'я Зайцава. У манаграфіі размешчаны фатакопіі архіўных дакументаў, а таксама дадаткі.

Кніга зацікавіць ўсіх, хто цікавіцца гісторыяй Беларусі перыяду Другой сусветнай вайны. Манаграфія мне вельмі спадабалася. Кніга яшчэ ёсць у продажы. Кошт 27 рублёў.

Аляксей Шаляхоўскі,
гісторык культуры.

¹ Сялянская Ніва. № 6 (57), 19 студзеня 1927.

² Slowo. № 26 (1339). 2 lutego 1927.

³ Slowo. № 35 (1348). 13 lutego 1927.

⁴ Маланка. № 2. 25 лютага 1927.

⁵ Воля Працы. №5, 28 сакавіка 1928.

⁶ Голас Працы. №13, 26 траўня 1928.

⁷ Обст Ян Конрад (Obst, Jan Konrad), віленскі публіцыст, выдавец і гісторык.

⁸ Станіслаў Мацкевіч (Stanislaw Mackiewicz), тагачасны рэдактар газеты "Слова", меў псеўданім "Cat".

Дзяліцца музыкай, дзяліцца любоўю і вераю

Яркай падзеяй у культурным жыцці стаў грандыёзны сумесны канцэрт госпэл-хораў з Беларусі, Расіі, Даніі, які адбыўся 23 лістапада. У малой зале Белдзяржфілармоніі выступілі хор "Імправізацыя" пад кіраўніцтвам Паўла Шведава, хор "Open Door" з Санкт-Пецярбурга на чале з Нінай Елішавай і шматлікі ды шматнацыянальны калектыў "Revelation" з Капэгагена, якім кіруе Сафі Херлінг.

- Менскі госпэл хор быў створаны ў студзені 2013 года, - распавёў яго кіраўнік Павел Шведаў. - Наша мэта - распаўсюджаць госпэл-музыку на тэрыторыі Беларусі і за яе межамі. Гэта глыбока духоўная і эмацыйная яркая музыка радасці і свабоды. Мы адчуваем сябе пакліканымі натхняць людзей духоўна расці, шукаць Бога і ствараць свае госпэл хоры. Нашы песні нясуць добрую энергетыку, мы

Энергетычна насычаная музыка падбадзёрыла публіку, ускалыхнуліся хвалі рук, загучалі апладысменты. Танцы, авацыі напоўнілі залу.

- Мы славім Госпада праз музыку і танец, - падзялілася Сафі Херлінг. - Госпэл-музыка насычае душу і цела. Песні перадаюць словы любові, надзеі, адзінства. Кожны голас у хоры з'яўляецца асаблівым, а

напаўняем музыку моцай Святога Духа і Божай прысутнасцю, - падкрэсліў выканаўца. - Мы выступаем ва ўніверсітэтах, цэрквах, на дабрачынных канцэртах, у клубах, парках, на фестывалях, - паўсюль, дзе людзі гатовы слухаць хрысціянскую музыку.

- Каб загучалі яркія фарбы кожнай асобы, трэба заспяваць разам, - прамовіў Павел Шведаў, прадстаўляючы песню "True colours".

Разам з менскім госпэл-хорам выступіла салістка Валерыя Дэле і Дмітрый Ярмузевіч.

У выкананні хору "Revelation" прагучалі папулярныя кампазіцыі "O, happy day", "Spiritual", "Encouraged", "I give myself away".

Гімн "Aleluja, Emanuel" моцна ўзрушыў беларускіх слухачоў. Ускалыхнуліся хвалі рук.

разам мы ствараем адзіную сям'ю.

Сафі Херлінг - прафесійная спявачка, у яе трое дзяцей, хор належыць да супольнасці Gospel Fellowship. За клавійнымі быў у гэты вечар тэмпераментны Міхаэль Рокпсторф, які быў рады сустрэцца з менскай публікай.

Пасля завяршэння сумеснага выступлення Павел Шведаў падзякаваў пастару царквы "Святло іспіны" Дзмітрыю Лазуту, які спрыяў прыезду дацкіх гасцей і арганізацыі канцэрту.

- Нядаўна ў нас у гасцях быў хор з Швецыі, зараз знаходзіцца - хор з Даніі. Нам падабаецца сустрэцца, абменьвацца досведам, для нашых сяброў гэта цікавая гас-тролі, знаёмства з нашай культурай. Мы кантактуем, спяваем разам, дзелімся досведам, уражаннямі і пачуццямі.

Эла Дзвінская,

фота аўтара.

"Аўтар за кадрам": сустрэча з фотамастаком Уладзімірам Янцэвічам

У кастрычніку 2019 года ў Доме В. Таўлая Лідскага гістарычна-мастацкага музея па вуліцы Замкавая, 7 адкрылася фотавыстаўка "Жыццё ў кадрах", прысвечаная фотамастаку Яўгену Сяргеевічу Пятакіну, былому супрацоўніку "Лідскай газеты".

20 лістапада

яе наведалі вучні 7 "Б" класа СШ №11 г. Ліды, якія акунуліся ў сапраўдны свет фотамастацтва. Іх увагу прыцягнулі не толькі фотаздымкі мінулых гадоў, але і імправізаваная фоталабараторыя, дзе прадстаўлены сапраўдныя рэчы, з дапамогай якіх у мінулым фотамастаку маглі вырабляць фотаздымкі. Сёння, канешне, зрабіць фатаграфію значна лягчэй, і маладыя людзі ў большасці нават не задаюцца пытаннем: а як гэта было раней?

Сапраўдным падарункам для школьнікаў стала сустрэча пад назвай "Аўтар за кадрам" з лідскім фотамастаком і паэтам Уладзімірам Сяргеевічам Янцэвічам.

Лідскі фотамастак у выставачным пакоі арганізаваў для юных наведвальнікаў музея прагляд слайдаў на тэму малой радзімы, дзякуючы якім вучні змаглі дазнацца пра гісторыю ўзнікнення фотаздымкаў, якія, між іншым, былі зроблены на тэрыторыі Ліды і за яе межамі. Пад ціхую лірычную мелодыю і аўтарскае чытанне вершаў, якія былі ўласна напісаны лідскім

паэтам, вучні акунуліся ў свет прыроды і здзейснілі падарожжа па ўсіх порах года, якія і былі прадстаўлены на слайдах фотамастака. Усё гэта нагадала дзецям казку "Дванаццаць месяцаў": снежныя гурбы, іскрысты іней, хуткі ручай, пралескі, прыгожыя птушкі і кветкі, рознакаляровая лісце дрэў....

З задавальненнем Уладзімір Сяргеевіч адказаў і на пытанні вучняў. Таксама ўсе дазналіся і аб тым, што гасць сустрэчы - аўтар фоташтоў і фотакарцін, з якімі знаёмы многія лідчане.

Хочацца падзякаваць Уладзіміру Сяргеевічу Янцэвічу і куратару мерапрыемства Алесю Часлававічу Хітруну за цікавую і пазнавальную сустрэчу пад таямнічай назвай "Аўтар за кадрам". Гэтыя кадры мы, вучні сярэдняй школы № 11, раім убачыць усім жыхарам і гасцям нашага горада. Фотавыстава "Жыццё ў кадрах" і сустрэча пад назвай "Аўтар за кадрам" чакаюць вас!"

*Наталля Анашкевіч,
настаўніца СШ № 11 г. Ліды.*

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Рэдакцыйная калегія:

Алена Анісім, Юрась Бабіч, Юля Бажок, Марыя Баравік, Аляксей Карпенка, Эла Оліна, Ігар Пракаповіч, Аляксей Пяткевіч, Станіслаў Суднік, Павел Сцяцко, Людвіка Таўгень, Алес Трусаў, Дзясніс Тушыньскі, Аляксей Шалахоўскі.

<http://nslowa.by/> <http://naszaslowa.by/>
<http://pawet.net/> <http://kamunikat.org/>
<http://tbn-mova.by/> <http://belkiosk.by/>

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі. Рэдакцыя рукапісы не вяртае.

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні. 231300, г. Ліда, вул. Ленінская, 23.
Выдавец: Установа інфармацыі "Выдавецкі дом ТБМ".
Газета падпісана да друку 25.11.2019 г. у 17.00. Замова № 2792.
Аб'ём 2 друкаваныя аркушы. Наклад 1500 асобнікаў.
Падпісны індэкс: 63865.
Кожні падпіска: 1 мес. - 2,37 руб., 3 мес. - 7,11 руб.
Кожні у розніцу: па дамоўленасці.

Заснавальнік:

ТБМ імя Францішка Скарыны.

Пасведчанне аб рэгістрацыі № 908 ад 18 снежня 2009 г. выдадзена Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Адрас рэдакцыі:

231293, Лідскі р-н, в. Даліна.

Адрас для паштовых адпраўленняў:

231282, г. Ліда-2, п/с 7.

E-mail: [naszaslowa@tut.by](mailto:naszslowa@tut.by)